

Nuo paprasto lauko akmens iki unikalaus muziejaus

Arūnas GUMULIAUSKAS
Šiaulių universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *Mosėdis, V. Intas, J. Tumas-Vaižgantas, K. Pakalniškis, F. Kauneckis, A. Gaigalas, R. Kiškis, A. Kiškis, R. Kiškienė, G. Prakapaitė, M. Kartaržienė, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, V. Adamkus, A. Meškauskas, E. Razgus, Respublikinis Vaclovo Into akmenų muziejus.*

Įvairioje literatūroje užfiksuota, kad 1957 m., lankydamas pacientus gretimame kaimelyje, Vaclovas Intas pamatė apie 50 kg sveriantį akmenį, kurį pats dviračiu parsigabeno į ligoninės kiemą (*UAMM*, 2001, 4). Nuo tada prasidėjo ne tik gydytojo fanatiškas susidomėjimas akmenimis, bet ir užsimezgė krašte bei užsienyje žinomo unikalaus muziejaus kūrimo procesas. Jį nulėmė tiek objektyvios, tiek subjektyvios priežastys. Prie pirmųjų galima priskirti ypatingą Skuodo rajono landšaftą, o prie antrųjų – asmeninį V. Into entuziazmą, ištikimybę idėjai. Nereikėtų atmesti ir Mosėdžio istorinės praeities vaidmens, formavusio miesteliui išskirtinį mikroklimatą.

Pirmą kartą Mosėdžio vardas istoriniuose šaltiniuose paminėtas dar 1253 m. (*LTE VIII 12*). Jis priklausė Ceklio sričiai, kuri XIII–XV a. buvo retai apgyvendinta (*K v i k l y s* 1991, 305). Tik XVI–XVII a. šioje vietovėje pastebima didesnė žmonių migracija. 1551 m. Žemaičių vyskupas Vaclovas Viežbickis Mosėdyje pastatė pirmąją medinę bažnytelę (*Ibid.*). Beveik tuo pat metu čia įsteigta parapija. Nėra tiksliai žinoma, kiek bažnyčių – trys ar keturios – pastatytos miestelyje. Tačiau nekelia abejonių faktas, kad 1783 m. baigta statyti Romos katalikų bažnyčia išliko iki šių dienų (*LTE VIII 12*). Parapijiečiai 1845 m. savo lėšomis fundavo mūrinę koplyčią kapinėse (*K v i k l y s* 1991, 305). Šiandien Mosėdžio Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia priklauso Skuodo dekanatui.

Miestelio bei parapijos augimui įtakos turėjo ne tik bažnytinio, bet ir pasaulietinio gyvenimo kokybiniai pokyčiai. XVI a. viduryje parapijai buvo skirta žemės su keliais baudžiauninkais (*Ibid.*). Taip pradėjo formuotis Mosėdžio dvaras, kuris Abiejų Tautų Respublikos laikotarpiu priklausė Žemaičių vyskupams. XIX a. viduryje jis net turėjo 22 valakus žemės su baudžiauninkais (*K v i k l y s* 1991, 305). Didelės įtakos miestelio plėtrai turėjo 1702 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Augusto II Mosėdžiui suteikta prekymečio privilegija,

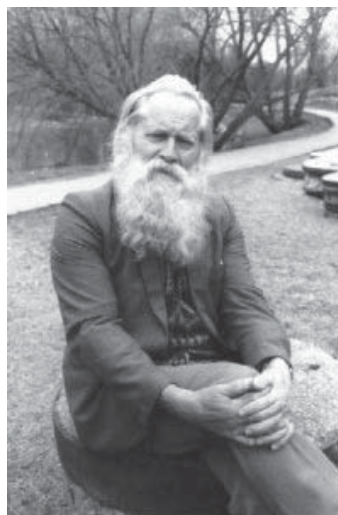
leidusi rengti mugės (Ibid., 306). 1769 m. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Stanislovas Augustas Poniatovskis miesteliui dar davė turgaus ir tris prekymečių privilegijas (*LTE VIII 12*).

Žlugus Abiejų Tautų Respublikai, Lietuvoje pradėtos realizuoti Rusijos caro teritorinio-administracinio padalinimo reformos, po kurių Mosėdis tapo valsčiaus centru ir priklausė Telšių apskrčiai. 1841 m. parapijoje buvo 5027, o miestelyje – 709 gyventojai. Mosėdyje vyravo žydai. 1897 m. gyventojų skaičius čia išaugo iki 904 (*K v i k l y s 1991, 306*). Toliau miesteliui augti sutrukdė gana didelis atstumas nuo tiesiamo geležinkelio.

Carinės spaudos metais Mosėdyje vyko gan aktyvus kultūrinis sąjūdis. Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus rūpesčiu čia atgaivinta mokykla, veikusi dar Abiejų Tautų Respublikos laikais (1629 m. čia įsteigta parapiinė mokykla (*LTE VIII 12*). 1853 m. ją lankė 49 mokiniai, daugiausia berniukai (*K v i k l y s 1991, 306*). Nepaisant lietuviškos spaudos uždraudimo 1864 m. bei lietuviškos kultūros, švietimo, Katalikų bažnyčios persekiojimų, mokykloje puoselėtas tautiškumas. Čia lietuviškai mokytą tikybą, katekizmo, skaityti bei rašyti.

Mosėdis užima reikšmingą vietą žymaus Lietuvos kultūros, visuomenės, bažnyčios veikėjo Juozo Tumo-Vaižganto biografijoje. 1895–1897 m. jis čia bažnyčioje dirbo vikaru ir dėstė tikybą dalykus mokykloje. J. Tumas-Vaižgantas, gyvendamas Mosėdyje, įsteigė ir slapta redagavo *Tėvynės sargą* (Ibid.). Aplink šį leidinį susibūrusi grupė bendraminčių, pavadinta sargininkais, atspindėjo nuosaikiųjų katalikų kunigų poziciją, skatino pirmųjų krikščionių demokratų atsiradimą. Simboliška, jog pirmajame *Tėvynės sargo* numeryje išspausdinta žinutė apie blaivybės judėjimo padėtį Mosėdyje (Ibid.). Beje, 1896 m. J. Tumas-Vaižgantas miestelyje įsteigė Blaivybės draugijos skyrių ir bandė jį legalizuoti. Dėl aktyvaus dalyvavimo lietuvių tautinio atgimimo sąjūdyje, caro administracijos verčiamas, vikaras 1897 m. kovo 5 d. buvo priverstas palikti Mosėdį (Ibid.). Šiandien Akmenų gatvėje (anksčiau Kapų), šalia bažnyčios tebestovi namas, kuriame gyveno J. Tumas-Vaižgantas (*M 2007, 13*). Lietuvybę miestelyje propagavo ir kitas žymus kunigas rašytojas Kazimieras Pakalniškis (dėdė Atanasas), gyvenęs čia nuo 1890 m. Tokių iškilų žmonių tautinė veikla netruko duoti vaisių. 1908 m. balandžio 15 d. Mosėdyje surengtas pirmasis lietuviškas vakaras. Po metų miestelyje jau veikė bažnytinis choras, knygynėlis, blaivybės skyrius, skaitykla (*K v i k l y s 1991, 306*).

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu Mosėdis tapo tipišku valsčiaus centru ir priklausė Kretingos apskrčiai. Valsčiuje buvo 57 kaimai ir vienas miestelis. Čia 1923 m. 1623 ūkiuose (kiemuose) gyveno 10 023 žmonės (*LAV 1923, 116*,

1 pav. Vaclovas Intas – Akmenų muziejaus įkūrėjas.
http://muziejai.mch.mii.lt/Skuodas/akmenu_muziejus.htm

117). Tais pačiais metais Mosėdyje buvo 116 kiemų ir 685 gyventojai (Ibid., 117). 1939 m. žmonių miestelyje padaugėjo iki 800 (K v i k l y s 1991, 307). Mosėdyje įsikūrė valsčiaus savivaldybė, veikė mokykla, paštas, viešosios valstybinės bibliotekos skyrius su skaitykla, sveikatos ir veterinarijos punktai, vaistinė, kooperatyvas, malūnas, smulkaus kredito draugija, elektrinė, keliolika krautuvių bei amato dirbtuvių. Miestelėnų ramybę saugojo Kretingos apskrities Salantų policijos nuovados Mosėdžio punkto pareigūnai (*LAV* 1923, 116).

Antrojo pasaulinio karo metais Mosėdis beveik nenukentėjo. Pokariu sovietinė okupacinė valdžia įvykdė kelias administracinio-teritorinio padalijimo reformas, po kurių galiausiai miestelis tapo apylinkės centru ir priklausė Skuodo rajonui. 1959 m. Mosėdžio apylinkėje buvo 12 kaimų ir vienas miestelis, kurie užėmė 28,9 km² teritoriją (*LATS* 1959, 399). 1974 m. šis administracinis-teritorinis junginys ženkliai išaugo. Mosėdžio apylinkėje jau buvo 23 kaimai ir vienas miestelis, kurie užėmė 90,2 km² teritoriją (*LATSŽ* 1974, 225). Miestelyje 1959 m. buvo 649 (K v i k l y s 1991, 307), o 1980 m. – 1120 gyventojų (*LTE* VIII 12). Nuo 1954 m. miestelyje pradėjo veikti vidurinė mokykla (Ibid.). 1962 m. birželio 6 d. Mosėdyje kilęs didelis gaisras nušlavė centre esančius 28 gyvenamuosius, 5 visuomeninius pastatus bei 32 ūkinius trobesius. Nuo ugnies pavyko išgelbėti tik rytinius ir vakarinius miestelio pakraščius (K v i k l y s 1991, 307). Nuo tada prasidėjusiam miestelio atstatymui įtakos turėjo kuriamas Akmenų muziejus.

Galima drąsiai teigti, kad nuo 1957 m. Mosėdyje prasidėjo naujas kultūrinio gyvenimo pakilimo etapas, išgarsinęs miestelį ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Jis sietinas su Vaclovo Into asmenybe. 1957 m. rugsėjo mėnesį gydytojas atvyko vadovauti naujai atidarytai ligoninei. Nuo tada ir prasidėjo šiame krašte dar neregėtas „akmeninis sąjūdis“.

Per visą savo gyvenimą jis išliko tėviškės patriotas. Vaclovas Intas gimė 1925 m. lapkričio 14 d. Skuodo r. Kivylių kaime valstiečių Benignos Kovaitės-Intienės ir Stanislovo Into šeimoje (*AKVI* 2005, 2). Jis turėjo 4 brolius: vyresnius Stasį, Joną, Juozą bei jaunėlį Praną (*V y š n i a u s k a s* 1997, 1). Gimtuosius namus supo puikus gamtovaizdis. Nuo mažens lankytasi Viršiluose ant akmenuotojo Sarčio pastatytame dėdės Petro malūne, į vakarus nuo Kivylių esančiame Klaišių kaimo Pakalniškių žvyro karjere, kur pasitaikė didelių riedulių. Būtent čia 1946 m., staiga nuslinkus karjero šlaitui ir pasibaidžius arkliui, žuvo jo tėvas (Ibid.). Intų žemė ribojosi su Kauneckiu, turėjusių giminystės ryšių su Simonu Daukantu, dvaro laukais. Ferdinandas Kauneckis 1887 m. Dorpatu universitete baigė medicinos studijas, o 1894 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją. Tačiau jis nesusiviliojo daug žadančia mokslininko karjera ir sugrįžo į Kivylius gydyti žmonių. Čia F. Kauneckis įkūrė ligoninę, kur buvo 16 lovų (Ibid.). Tokia aplinka negalėjo nepaveikti Vaclovo Into tolesnio gyvenimo kelio pasirinkimo.

V. Intas pradžios moksloose dideliu pažangumu nepasižymėjo. Jis mieliau su tėvu keliaudavo po miškus, pievas, žvejodavo upeliuose. Dar vaikystėje V. Intas, pamokytas iš Amerikos grįžusio dėdės Nikodemo, mokėjo skiepyti, auginti auga-

lus sėklomis, sodinti. 1946 m. jis įstojo į Klaipėdos žemės ūkio technikumą ir apsigyveno bendrabutyje (Ibid., 2). Be to, V. Intas uostamiestyje dar lankė vakarinę vidurinę mokyklą. 1949 m. rudenį jis išvyko mokytis į Kauno valstybinį universitetą, vėliau perorganizuotą į medicinos institutą, studijuoti medicinos (*VLE VIII 156*). Mokydamasis aukštojoje mokykloje, V. Intas ypač domėjosi gamtos mokslais. Dėl šios priežasties dėstytojai jam pasiūlė vykti į ichtiologinę ekspediciją, organizuojamą Kuršių mariose. Visą nuo ekspedicinių užduočių likusį laiką būsimasis medikas paskyrė Kuršių nerijos gamtai tirti bei stebėti. Studijuodamas V. Intas susidomėjo chirurgija, ortopedija, net ėmėsi konstruoti įvairius ramentus (*V y š n i a u s k a s 1997, 2*). 1955 m., baigęs Kauno medicinos institutą raudonu diplomu, jis sugrįžo į gimtinę.

Nuo 1955 m. V. Intas pradėjo dirbti atnaujintoje Skuodo ligoninėje Vidaus ligų skyriaus vedėju (*VLE VIII 156*). Naujoje darbo vietoje jis kartu su savo kolegomis ėmėsi iniciatyvos tvarkyti Bartuvos pakrantes, sodinti medžius. 1957 m. rugsėjo mėnesį Mosėdyje atidaryta apylinkės ligoninė. Jai vadovauti paskirtas V. Intas (*UAMM 2001, 4*). Tuo metu miestelyje buvo daug šiukšlynų, viešpatavo netvarka. Antai ligoninę supo nemažas senas ir apleistas obelų sodas, kurį medikai pirmiausia ir pradėjo tvarkyti (*V y š n i a u s k a s 1997, 2*). Taigi, 1957 metus galima laikyti Mosėdžio atgimimo pradžia.

Galima pažymėti, jog įvairioje literatūroje nevienodai nurodoma Akmenų muziejaus veiklos pradžia. Vieni šį įvykį sieja su 1957 m. (*VLE VIII 156*), o kiti – su 1965 m. (*RUAM 1994, 3*). Dėl šios priežasties patį muziejaus kūrimo procesą, jo veiklą reikėtų skirstyti į keletą etapų:

1. Nuo 1957 m. rudens iki 1979 m. vasario 26 d. – muziejaus kūrimas;
2. Nuo 1979 m. vasario 26 d. iki 2000 m. – oficiali muziejaus veikla, vadovaujant V. Intui;
3. Nuo 2000 m. – muziejaus veikla, tiesiogiai nevadovaujant V. Intui.

Gamta nepašykštėjo Skuodo rajonui akmenų. 3 km į šiaurės vakarus nuo miestelio yra Tazų kaimas. Jo laukuose 1948 m. žvalgomoji ekspedicija suskaičiavo apie 40 ypatingų akmenų užmetimų – krūvų. Į šiaurę nuo Mosėdžio tęsiasi miškas ir pelkės – Krakės. Čia yra didelis akmuo – stabakūlis. Remiantis vietos žmonių pasakojimais, tai esąs „suakmenėjęs švedų karys“. Jis norėjęs šauti į Mosėdį iš patrankos, tačiau, vos tik uždegęs degtuvą, virto akmeniu (*MIAM 2001, 1, 2*). Tokių vietų aplink Mosėdį galima aptikti ne vieną. Tai tapo objektyvia unikalios muziejaus kūrimo priežastimi. Ypač daug jų pasimatė, pradėjus vykdyti melioracijos darbus, traktoriais arti laukus. Prie Šilalės kaimo žvyro karjero buvo specialiai sutempiami didžiuliai akmenys, kur juos sprogdindavo. Susmulkinta akmeninė masė buvo naudojama statybos darbams, keliams tiesti. Tokia barbariška akcija paskatino V. Intą išsaugoti akmenų grožį ateinančioms kartoms. Jis pradėjo akmenis, esančius laukuose, numeruoti, registruoti savo knygoje (*UAMM 2001, 4*). Taip šie akmenys tapo būsimos muziejaus eksponatais, nes melioratoriai sunumeruotųjų nelietė. Atvirkščiai, daktaras sulaukė visokeriopos pagalbos, iškasant akmenis iš

žemės ir suvežant į Mosėdį. Dalį jų V. Intas pats susivežė vežimu, traukiamu lignoninės arklės. Vėliau žiemą jis samdydavo galingą Skuodo r. melioratorių techniką. Kartais daugiatorių akmenų gabenimas į Mosėdį užtrukdavo keletą dienų. Ilgainiui akmenys nebesutilpo lignoninės kieme. Tada gydytojas juos pradėjo statyti gatvės pakraščiuose.

V. Intas pradėjo rūpintis ir miestelio aplinkos sutvarkymu. Rankomis buvo iškasiti tvenkiniai, bet vanduo juose nesilaikė. Tada daktaras dugną išklojo polietileno plėvele. Pirmas toks eksperimentas Lietuvoje pavyko (*MIAM* 2001, 2). Lignoninės sodo ir kituose miestelio tvenkiniuose vasaromis sužydėjo 11 rūšių vandens lelijos, gautos Taškento, Suchumio, Maskvos, Jaltos, Dušanbės, Kauno botanikos soduose (*V y š n i a u s k a s* 1997, 3). V. Intas daug keliavo po Sovietų Sąjungą, užsienį. Jis aplankė Krymą, Kaukazą, Sibirą, Vidurinę Aziją, Sachaliną, Kurilų salas, Kamčiatką, Kareliją, Karpatas, Indiją, iš kur į miestelį atkeliavo įvairiausi egzotiniai augalai (*Ibid.*). Beveik visi jie Mosėdyje prigijo. Be to, miestelyje buvo įrengti voljerai, kuriuose apsigyveno 5 rūšių fazanai, putpelės, žasys, povai, antys, baltieji kalakutai. Tvenkiniuose užveisti karosai, lynai, karpiai ir kt. (*Ibid.*).

Teigiamai muziejaus atsiradimui pasitarnavo 1962 m. birželio mėnesį vykęs gaisras, kurio metu atsiradusią griuvėsią ir nuodėguliais užverstą žemesniąją šlaito dalį V. Into iniciatyva nutarta nebeatstatyti, o paversti skveru žymiems krašto žmonėms bei įvykiams įamžinti (*MIAM* 2001, 2). Gydytojo iniciatyva visuomenėje neliko nepastebėta. Jo darbais susidomėjo Lietuvos SSR valstybinis gamtos apsaugos komitetas, geologai, žurnalistai, rašytojai. 1965 m. sovietinė valdžia jį apdovanojo garbės raštu už aktyvų gamtos apsaugos idėjų populiarinimą (*VIB* 2007, 1). Ilgainiui daktaro veikla buvo pripažinta ir sąjunginiu mastu. 1968 m. V. Intas, už nenuilstamą triūsą puošiant Mosėdį, skiepijant gyventojams meilę tvarkai, grožiui, apdovanotas Visasąjunginės Liaudies ūkio pasiekimų parodos sidabro medaliu (*Ibid.*). Minėti apdovanojimai galėjo tapti orientyru datuoti muziejaus veiklos pradžią 1965 m. (*RUAM* 1994, 3). Tačiau tai tebuvo vienas iš muziejaus kūrimo etapo, trukusio nuo 1957 m. rudens iki 1976 m. vasario 26 d., aspektų.

Laikui bėgant gydytojui nebeužteko vietos savo eksponatams lignoninės teritorijoje. Jam gimė mintis kurti akmenų parką palei Bartuvos upę. 1971 m. pradėta užtvankos statyba ant Bartuvos upės. Darbai tęsėsi dvejus metus. Kartu buvo atnaujintas ir senasis malūno tvenkinys, pavadintas „Gulbių ežeru“. Per šį laikotarpį pasodinta keletas tūkstančių medelių ir krūmų iš V. Into asmeninio medelyno. Po kiek laiko daktaro iniciatyva Mosėdžio tvenkinys įteisintas kaip vandens paukščių draustinis (*VIB* 2007, 1). Muziejaus-parko projektą parengė kraštovaizdžio specialistai Rūta ir Alfonsas Kiškiai, dendrologinę dalį – Genovaitė Prakapaitė (*UAMM* 2001, 9). Dešiniajame Bartuvos krante skirta 8 ha žemės, kur 1972 m. prasidėjo darbai (*V y š n i a u s k a s* 1997, 3). Jiems vadovavo V. Intas. Akmenys lauko ekspozicijoje statyti lygiai taip, kaip kalnuose nuo šlaitų juos išbarstė gamtos jėgos. Ekspوناتai vis keliavo į Mosėdį. Akmenų buvo pargabenta apie 20 tūkstančių. Visą kuriamą parką apsupo apie 400 metrų ilgio ir 70 centimetrų aukščio akme-

ninė tvora (*VIB* 2007, 1). Kūrimosi procesas, anot V. Intos, vyko labai sunkiai (*Vyšniauskas* 1997, 3).

Mosėdžio projekto moksliniu vadovu buvo paskirtas profesorius, geologijos ir mineralogijos mokslų daktaras Algirdas Gaigalas. Tai – labai autoritetingas mokslininkas, tyrinėjęs Lietuvos kvartero geologiją, litologiją, morenų petrografiją, Baltijos jūros ir pajūrio nuosėdas. Tik atvykęs į Mosėdį, jis pradėjo sisteminti V. Intos sukauptus akmenis (*AGB* 2003, 1). A. Gaigalo bendradarbiavimas su gydytoju truko iki pastarojo mirties. Profesorius vėliau tapo muziejaus moksliniu konsultantu (*Ibid.*).

Dar iki įkuriant muziejų, be didžiulės surinktos ledynmečio laikų riedulių kolekcijos, Mosėdyje jau augo apie 1000 rūšių ir formų augalų (*MIAM* 2001, 2). 1975 m. prasidėjo ir dviejų šimtų metų senumo malūno restauravimo darbai (*Ibid.*). Jame paskutiniu metu (1951–1973 m.) buvo Alfonsas Brasas. Po trejų metų Klaipėdos restauratoriai visiškai baigė malūno rekonstrukcijos bei remonto darbus (*VIB* 2007, 1). Už atliktus reikšmingus darbus gamtos saugos srityje V. Intui 1977 m. buvo suteiktas Lietuvos SSR gamtos apsaugos draugijos žymūno vardas (*Ibid.*). Tačiau garbės vardai, apdovanojimai jau nebetenkino užsispyrusio žemaičio. Jis laukė konkrečių sovietinės valdžios žingsnių muziejaus kūrimo klausimu.

1977 m. birželio 2 d. Lietuvos SSR valstybinis gamtos apsaugos komitetas įsteigė Žemaitijos gamtos tyrimo laboratoriją (*Ibid.*). Pradžioje joje dirbo V. Intas ir Marija Kataržienė. Laboratorija įsikūrė 1978 m. restauruotame vandens malūne. Nedideliame entuziastų kolektyvui talkino ir profesorius A. Gaigalas. Laboratorijos įkūrimas tapo labai svarbiu įvykiu Mosėdžio akmenų muziejaus istorijoje. Tačiau tai tebuvo tarpinis žingsnis iki ilgai laukto muziejaus įkūrimo.

1979 m. vasario 26 d., atsižvelgiant į parko populiarumą, jo mokslinę, kultūrinę bei estetinę vertę, Lietuvos KP Centro Komitetas ir Lietuvos SSR Ministrų Taryba priėmė nutarimą Mosėdyje įsteigti Valstybinio gamtos apsaugos komiteto respublikinį unikalios akmenų muziejų (*Vyšniauskas* 1997, 4). Jo direktoriumi paskirtas V. Intas. Šias pareigas daktaras ėjo iki 2000 m. vasario 29 d. (*VIB* 2007, 2). Pradžioje V. Intas turėjo derinti muziejininko ir gydytojo specialybes. Nuo pat darbo Mosėdyje pradžios jam

2 pav. Nuoroda į Akmenų muziejų Mosėdyje

teko būti chirurgu, terapeutu, pediatru, net ginekologu. 1976 m. ligoninė buvo uždaryta, o senas, mažas, medinis pastatas – nugriautas (Vyšniauskas 1997, 3). Tačiau darbo gydytojui nesumažėjo. V. Intas dirbo Mosėdžio ambulatorijoje, aptarnaujančioje daugiau nei 3000 gyventojų. Be to, daktarui iki pat 1980 m. gulė ant pečių naujosios ambulatorijos bei vaistinės statybos rūpesčiai (Ibid.). Tik 1994 m. V. Intas galėjo visiškai atsiduoti savo aistrai – akmenims. Nuo tada jis jau nebe-dirbo gydytoju (Petraitienė 1999, 6).

Žinia apie naujai įkurtą muziejų netruko pasklisti po Lietuvą ir pasaulį. Apie jį rašė Japonijos, Italijos, JAV, Kanados ir kitų šalių žiniasklaida (Vyšniauskas 1997, 4). Atsirado net norinčių padėti. Antai Australijos lietuvis Albinas Ulskis sukaupe unikalią tenykščių riedulių kolekciją, sveriančią 28 tonas, ir nusprendė padovanoti Akmenų muziejui. Deja, neatsirado galinčių ir norinčių dykai pargabenti šį krovinį (Ibid., 4, 5). V. Into veikla įgijo tarptautinį pripažinimą. 1987 m. už nuopelnus gamtosauuginėje veikloje jis tapo Indijos aplinkos apsaugos asociacijos garbės nariu (VLE VIII 156).

Vadovaujant V. Intui, muziejus plėtėsi tiek kiekybine, tiek kokybine prasme. Antai 1984 m. buvo pradėtas sodinti muziejaus parkas, o 2000 m. – dendrologinė kolekcija paskelbta valstybės saugomu gamtos objektu. Joje yra 15 ypač vertingų augalų rūšių (RUAM 1994, 15). Didėjo ir muziejaus darbuotojų skaičius. 1997 m. čia dirbo 11 žmonių. Muziejaus darbuotojai atstatė iš kolūkio palikimo gautą garažą turimai technikai (1 sunkvežimis, 3 traktoriai) laikyti bei remontuoti (Vyšniauskas 1997, 5). Be to, paveldėta miestelio pirtis, kuri savo jėgomis suremontuota ir prižiūrėta (Ibid.).

3 pav. Vaclovo Into kapas jo sodyboje Mosėdyje

2000 m. vasario 29 d. dėl prastos sveikatos V. Intas paliko direktoriaus postą ir toliau ėjo vyr. fondų saugotojo pareigas (VLE VIII 156). Tais pačiais metais muziejui vadovauti pradėjo Algimantas Meškauskas. Jis čia dirbo iki 2007 m. birželio 1 d. Nuo tada muziejaus direktoriumi dirba Evaldas Razgus.

Neaplenkė Akmenų muziejaus ir tautinio atgimimo sąjūdis. V. Intas visa širdimi įsijungė į šį judėjimą. Jis tapo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) Mosėdžio iniciatyvinės grupės pirmininku, Skuodo rajono tarybos nariu. 1988 m. spalio 22–23 d. V. Intas buvo LPS steigiamojo suvažiavimo delegatu. Už aktyvią visuomeninę, gamtosauuginę veiklą gydytojui įteikta

įvairių apdovanojimų. Antai 1994 m. V. Intas tapo Valdo Adamkaus premijos laureatu, o 1997 m. jam suteiktas Skuodo garbės piliečio vardas (*AKVI* 2005, 2). Be to, V. Intui įteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinas (1998 m.). Gydytojas buvo puikus penketo vaikų tėvas ir senelis (*Ibid.*). Jo dukra Danutė ir šiandien gyvena tėvo akmenų sodyboje. 2005 m., atsižvelgiant į muziejaus įkūrėjo nuopelnus aplinkos apsaugos srityje, Mosėdžio akmenų muziejui suteiktas Vaclovo Into vardas (*VIB* 2007, 3). Šio žmogaus fantazijos bei titaniško darbo dėka mažas Žemaitijos miestelis įgijo pasaulinį garsą.

Savo gyvenimo aistra V. Intas išliko ištikimas ir po mirties. Išėjęs anapilin 2007 m. lapkričio 19 d. (velionio palaikai kremuoti Rygoje), V. Intas amžinojo poilsio atgulė savo puoselėtoje sodyboje esančio akmens šerdyje (*Ibid.*). Tokia buvo jo valia.

Išvados

1. Nuo 1957 m. prasidėjo ne tik Vaclovo Into aistringas susidomėjimas akmenimis, bet ir užsimezgė krašte bei užsienyje žinomo unikalios muziejaus kūrimo procesas.

2. Muziejaus kūrimo procesą nulėmė tiek objektyvios, tiek subjektyvios priežastys. Prie pirmųjų galima priskirti ypatingą Skuodo rajono landšaftą, o prie antrųjų – asmeninį V. Into entuziazmą, ištikimybę idėjai.

3. Muziejaus atsiradimą lėmė ir turtingos Mosėdžio istorinės praeities faktoriai, formavę miestelyje išskirtinį mikroklimatą.

4. Įvairiuose šaltiniuose skirtingai nurodoma akmenų muziejaus veiklos pradžia: vieni šį įvykį sieja su 1957 m., o kiti – su 1965 m.

5. Muziejaus kūrimo procesą, jo veiklą reikėtų skirstyti į keletą etapų:

a) 1957 m. rudenį–1979 m. vasario 26 d. – muziejaus kūrimas;

b) 1979 m. vasario 26 d.–2000 m. – oficiali muziejaus veikla, vadovaujant V. Intui;

c) Nuo 2000 m. – muziejaus veikla, tiesiogiai nevadovaujant V. Intui.

6. 1972 m. prasidėjo akmenų parko palei Bartuvos upę kūrimo darbai. Tai tapo realiu žingsniu muziejaus kūrimo procese.

7. 1977 m. birželio 2 d. Lietuvos SSR valstybinis gamtos apsaugos komitetas įsteigė Žemaitijos gamtos tyrimo laboratoriją, kurios įkūrimas tapo labai svarbiu įvykiu Mosėdžio akmenų muziejaus istorijoje. Ši institucija buvo Akmenų muziejaus priešaušriu.

8. 1979 m. vasario 26 d., atsižvelgiant į parko populiarumą, jo mokslinę, kultūrinę bei estetinę vertę, Lietuvos KP Centro Komitetas ir Lietuvos SSR Ministrų Taryba priėmė nutarimą Mosėdyje įsteigti Valstybinio gamtos apsaugos komiteto respublikinį unikalios akmenų muziejų. Jo direktoriumi paskirtas V. Intas. Šias pareigas gydytojas ėjo iki 2000 m. vasario 29 d. Tuo laikotarpiu gyvuojantis unikalios Akmenų muziejus įgijo tarptautinį pripažinimą ir išgarsino mažą Žemaitijos miestelį.

Literatūra

- AGB – Algirdo Gaigalo biografija, *Respublikinio Vaclovo Into akmenų muziejaus einamasis archyvas* (toliau RVIAMEA), 2003.
- AKVI – *Akmenų karaliui Vaclovui Intui – 80*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla, 2005.
- G l i o ž a i t i s 2008 – Algirdas Antanas Gliožaitis, *Lietuvos administracinis suskirstymas žemėlapiuose. Nuo seniausių laikų iki XXI amžiaus pradžios*, Vilnius: Gairės.
- K v i k l y s 1991 – Bronius Kviklys, *Mūsų Lietuva*, t. 4, Vilnius: Mintis.
- LATS – *Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- LATSŽ – *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, t. 1, Vilnius: Mintis, 1974.
- LAV – *Lietuvos apgyvendintos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*, Kaunas: Finansų ministerija. Centralinis statistikos biuras, 1925.
- LTE – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. VIII, Vilnius: Mokslas, 1981.
- M – *Mosėdis*, Klaipėda: Druka, 2007.
- MIAM – *Mosėdis, V. Intas ir akmenų muziejus*, RVIAMEA, 2001.
- RUAM – *Respublikinis unikalių akmenų muziejus*, Vilnius: Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos departamentas, 1994.
- P e t r a i t i e n ė 1999 – Stanislava Petraitienė, „Akmeninis užsispyręs žemaitis gydytojas Vaclovas Intas plačiai išgarsino Žemaitijos miestelį Mosėdį (Skuodo r.). Jis prieš 40 metų pradėjo kurti akmenų muziejų“, RVIAMEA, 1999.
- VIB – *Vaclovo Into biografija*, RVIAMEA, 2007.
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. VIII, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- V y š n i a u s k a s 1997 – Juozas Vyšniauskas, „Akmenų muziejus – dovana gimtajam kraštui. Faktų ir vaizdelių mozaika“, RVIAMEA, 1997.
- UAMM – *Unikalių akmenų muziejus Mosėdyje*, Vilnius: Gamtos pasaulis, 2001.

From a Simple Field Stone to the Unique Museum

Summary

Keywords: *Mosėdis, V. Intas, J. Tumas-Vaižgantas, K. Pakalniškis, F. Kauneckis, A. Gaigalas, R. Kiškis, A. Kiškis, R. Kiškienė, G. Prakapaitė, M. Kataržienė, Lithuanian Reform Union, V. Adamkus, A. Meškauskas, E. Razgus, Vaclovas Intas' National Stone Museum.*

The year of 1957 marked not only the beginning of V. Intas' passionate interest in stones, but also the start of a museum unique in Lithuania and abroad. Its birth was determined by both objective and subjective reasons. To the former one may attribute the special landscape of *Skuodas* district, to the latter – the personal enthusiasm of V. Intas and his devotion to the idea. The factor determining the birth of the museum was also the rich history of *Mosėdis*, which created the town's unique microclimate. Different sources specify different dates as to when the museum was founded. Some say that the year of its birth was

1957, others that it was 1965. The process of creation of the museum and its development can be divided into several stages:

- a) autumn 1957 – 26 February 1979. The founding of the museum;
- b) 26 February 1979 – 2000. Official operation of the museum under the management of V. Intas;
- c) since the year 2000. Operation of the Museum not under the direct management of V. Intas.

1972 marked the beginning of creation of Stone Park along the *Bartuva* River. This became a real step in the process of creation of the museum. In June 1977 the State Committee for Environment Protection of Lithuanian SSR founded the laboratory for research of Samogitian environment, which became an important step in the process of creating the *Mosėdis* Stone Museum. This institution was a predecessor of the museum. In February 1979 the Central Committee of the Lithuanian Communist Party considering the popularity and the scientific, cultural and aesthetic value of the park, decided to create the National Stone Museum under the management of National Environment Protection Committee in the town of *Mosėdis*. V. Intas was appointed its director at which capacity he remained until 29 February 2000. Since then, the unique Stone Museum has acquired international recognition and made this small Samogitian town famous.

A r ū n a s G U M U L I A U S K A S

Istorijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[gumaras@gmail.com]